

שתי הכנפיים של הציפור היהודית בת־זמננו

ערן לרמן ואדוארד רטיג

מספר היהודים בישראל ובארצות־הברית עומד כיום על חמישה וחצי מיליון בכל ארץ; מספרם הכולל מהווה ארבע חמישיות מהעם היהודי כולו, יחס שרק ילך ויגדל במהלך המאה ה־21. מדינת ישראל, כמדינה ריבונית, מייצגת עוצמה צבאית ומדינית, ואילו הקהילה היהודית בארצות־הברית – עוצמה פוליטית וכלכלית חסרת תקדים. ערן לרמן ואדוארד רטיג מציגים את הבדלי היסוד בין שתי הקהילות הגדולות של העם היהודי בדור הזה, הגורמים לפערים תרבותיים וחברתיים גוברים והולכים ביניהן. הם קוראים לפתח כלים להבנה הדדית, שיאפשרו את שרידתו של העם בדורות הבאים

ד"ר ערן לרמן הוא קצין מודיעין לשעבר וכיום מנהל המחלקה לישראל ולמזרח התיכון של הוועד היהודי האמריקאי. אדוארד רטיג הוא דב ומשפטן, המכהן כמשנה למנהל המחלקה לישראל ולמזרח התיכון בוועד היהודי האמריקאי.

איור: יורי גרטיין

תרבותיים. מערכת יחסים זו טעונה וסבוכה יותר ממערכות היחסים בין ישראל לכל קהילה יהודית אחרת בתפוצות.

היהודים בישראל ובארצות-הברית מייצגים את שתי האסטרטגיות המוצלחות להישרדות היהודית, ולהיענות לאתגר המודרנה, החל מסוף המאה ה-19 ואילך. ישראל מימשה את הרעיון של הקמת מדינה ליהודים ו"החזרת היהודים להיסטוריה". באמריקה אנו עדים למהפכה לא פחות מעניינת: הדת והתרבות היהודית עברו בה תהליך מורכב וחסר תקדים של אמריקניזציה רעיונית וחברתית. אין המדובר בהסתגלות לתרבות לאומית חדשה בלבד – תופעה שכיחה למדי בהיסטוריה היהודית; היהדות האמריקאית היא תוצאה של חשיבה אידיאולוגית שחתרה לבנות קהילה על-פי הפרדיגמות המודרניות המכתיבות את מקומה של הדת ואת מעמד היחיד: פרי הניסיון ההיסטורי והאינטלקטואלי המיוחד של ארצות-הברית. רעיונות אחרים, כמו אוטונומיה יהודית במזרח אירופה, התבוללות, השתתפות במהפכה העולמית ולחלופין, נסיגה-מרצון אל תוך הגטאות, נכרתו בשואה או נדחקו לשולי ההיסטוריה. שתי הקהילות הן שירשו, אפוא, את עיקר הדברים שנותרו מהעולם היהודי הישן.

ייתכן שמאז חורבן בית שני לא נוצר מבנה כזה של ריכוז החיים היהודיים בשתי קהילות עיקריות. זוהי מציאות חדשה שהתהוותה בהדרגה, בעודנו עוסקים כל אחד במאבקיו החשובים: שחרורם של יהודי ברית-המועצות, הגנה על ישראל, שמירת "חומת הפרדה" בין הכנסייה למדינה, המאמץ להתמודד עם תופעת נישואי התערובת ולחולל "רנסאנס יהודי" באמריקה. בלי

בקטע מוכר ומשעשע מתוך סרטו של אפרים קישון "סלאח שבת" נגלה יותר מטפח מהדיכוטומיה המשונה המאפיינת את יחסי הגומלין בין יהודים אמריקאים לבין ישראל. בסצינה זו מוחלף שוב ושוב שלט הנושא את שמה של חלקת יער של קק"ל, בהתאם לנרבן האמריקאי התמים המזדמן לשטח.

במשך שנים רבות, רבות מדי, זה היה כמעט כל הסיפור: שורשים נטועים בארץ כנגד הכסף מאמריקה, ושלט הקושר לכאורה בין שני העולמות. חשוב להותיר דימוי זה מאחורינו: לא משום ש"הרוד (מאמריקה) מת" – טענה תמוהה, נוכח עומק התלות של ישראל בהשפעתה של יהדות ארצות-הברית בזירה הפוליטית האמריקאית – אלא נהפוך הוא, דווקא משום שאנו הולכים ונעשים שקולים ושווי ערך זה לזה במספר ובעוצמה, ואף במחוזות היצירה וההגות היהודית.

מספר היהודים בישראל ובארצות-הברית עומד כיום על חמישה וחצי מיליון בכל ארץ; מספרם הכולל מהווה ארבע חמישיות מהעם היהודי כולו, יחס שרק ילך ויגדל במהלך המאה ה-21. מדינת ישראל, כמדינה ריבונית, מייצגת עוצמה צבאית ומדינית, ואילו ארצות-הברית – עוצמה פוליטית וכלכלית חסרת תקדים. תלות גומלין זו היא שתי הכנפיים של הציפור היהודית בזמננו.

התמונה מורכבת ואף מבלבלת: מחד, משפחתיות הדוקה ומחויבות והזדהות עמוקות ששורשן בשותפות היסטורית, דתית, אתנית וערכית, ומאידך, חוסר ידע ואי-הבנות על רקע הברלים

יותר קולע למתחים ולסתירות הפנימיות כאשר לדרך שבה אנו מציגים את עצמנו כעם, והדרך שבה הקהילה היהודית האמריקאית והאוכלוסייה היהודית בישראל מציגות את עצמן זו בפני זו.

יהודי אמריקה מרבים להציג את עצמם בפני הישראלים מנקודת הראות של ה"שמשונות": אמריקה היא הפזורה הגדולה והחזקה ביותר שידעה ההיסטוריה היהודית, אשר נטלה על עצמה להתמודד במובן העמוק ביותר עם קביעתו של הרב י"ץ (יצחק) גרינברג, שלפיה אחד מלקחי השואה הוא כי חוסר אונים הוא מצב לא-מוסרי. יהודי אמריקה, כקולקטיב, נשבעו שלעולם לא יהיו עוד חסרי אונים, והם נחושים להתייצב מול האויבים ולהגן על עצמם. אמנם בניגוד לישראל הריבונית, העוצמה היהודית האמריקאית איננה צבאית, אך יש בה משום מענה דומה למענה של ישראל ללקחי המאה העשרים. כמו כן, היהודים האמריקאים יספרו לבני־דוריהם הישראלים שהפזורה האמריקאית היא אחת

הנכדים, הנינים ובני הנינים הישראלים של קלרה ואדל מברדיצ'ב שעלו ארצה בשנות העשרים של המאה הקודמת, והצאצאים של שבעת אחיהן שהיגרו באותה העת לניו-יורק אינם מסוגלים עוד לקיים קשר קרוב ונינוח, המבוסס על מטען עצום של מורשת תרבותית משותפת וחיבה עמוקה

הפזורות היצירתיות בהיסטוריה היהודית. בסגנון "שמשון", הם מונים אלפי סטודנטים ומאות מרצים, מתגאים בתחית היצירה היהודית וקובעים כביטחון (אשר מרגיז לא מעט ישראלים), שהגישה הציונית הקלאסית בדבר שלילת הגולה ודעיכתה אינה נכונה ביחס לאמריקה.

מנגד, ישראלים שומעים גם לא מעט מסרים מיהדות ארצות-הברית, כשהיא בוחרת להציג את עצמה בתפקיד ה"נעבעך". היהודים האמריקאים חוששים שמא לא יהיו להם בבוא העת נכדים יהודים. הם דואגים בקול רם כאשר לאפקט המעיכה וההאחדה של המכבש התרבותי האמריקאי. מטרידה אותם הסוגיה, אם אלה מהנכדים שאמנם ידבקו בזהותם היהודית יגלו מחויבות לעם היהודי בכללותו, או שמא ידאו את עצמם כיהודים במובן הדתי-אמריקאי המובהק, ללא המרכיב של ייחוד יהודי כעם.

מזווית הראייה של ה"נעבעך", היהודים האמריקאים מביעים את חרדתם בשל היותם קבוצת מיעוט – ובדור האחרון, קבוצה שחלקה היחסי באוכלוסייה של ארצות-הברית הוא קטן (כיום למטה מ-2%). לא פעם מרימים הישראלים גבה, כאשר הם מגלים שחלק גדול מחיי הקהילה היהודית האמריקאית ומוסדותיה מוגדר כ"עבודת הגנה" (Defense Work). בתשובה על השאלה "האם בעיניך האנטישמיות בארצות-הברית כיום היא בעיה חמורה מאוד, בעיה, או אינה בעיה כלל?" שנשאלה במסגרת "סקר דעת הקהל היהודית האמריקאית" לשנת 2003 מטעם הוועד היהודי האמריקאי, 37% מהנשאלים השיבו שהם רואים באנטישמיות בעיה חמורה מאוד, 60% אבחנו אותה כבעיה, ו-3% בלבד התייחסו לעניין כביטול.

מן הצד הישראלי נשמעת תערובת דומה ומרתקת של מסרים, שעיקרה: "אנחנו חזקים, אנחנו לא יהודים כמו פעם, אלא יהודים עם צבא. אנחנו יכולים להילחם בנחישות באויבינו... אבל אנחנו

להמעיט בחשיבותה של כל קהילה יהודית אחרת, עלינו להכיר בכך שבראשית המאה ה-21 הזיקה בין יהדות ארצות-הברית לישראל היא עמוד התווך של העם היהודי והגורם החשוב ביותר שיעצב את "קשרי החוץ והביטחון" של שתי הקהילות.

לעתים המפגש בין ישראלים ליהודים אמריקאים הוא מחמם ומרנין לב, אך מעת לעת מגיעים הרברים לידי חיכוכים, זעם וניכור; שאלת "מיהו יהודי" מועדת להתפרץ מדי כמה שנים ולהותיר צלקות חרשות. ואולם, לנוכח התמורות הרמוגרפיות בשנות התשעים של המאה הקודמת, מודעות הדתית כבר אינה כגדר מותרות. אם ברצונו של העם היהודי לעבור בהצלחה את מבחני העידן שבתחתו אנו עומדים, יש לבחון את המציאות בעין פקוחה ולנסות להבין את השלכותיה.

אחת ההשלכות קשורה באופן מובהק לדרך שבה נשמור בעתיד על בטחונם של היהודים, כעם וכיחידים. בהקשר זה, הזיקה בין יהדות ארצות-הברית לישראל מצטיירת כסוגיה בטחונית מן המעלה הראשונה. לפיכך, כינון של הבנה והזדהות הדדית בין שני חלקי העיקריים של העם היהודי, שיאפשרו את קיומם של דיאלוג ודין אמיתיים ואף תיאום מהלכים, אינו רק ערך בפני עצמו; זהו גם מכשיר מדיני ראשון במעלה, ומגן חברתי וערכי מפני הידרדרותן של שתי החברות לגישה צרה ומסתגרת.

ואולם הדיאלוג כשלעצמו, פורה ככל שיהיה, אין בו די. מחקרים שנעשו בשתי הקהילות הוכיחו שהפערים ביניהן הולכים ומתרחבים. חלקם הניכר נובע מהבדלים סביבתיים-תרבותיים. דור ההגירה ההמונית מוזמן עבר מן העולם. הנכדים, הנינים ובני הנינים הישראלים של קלרה ואדל מברדיצ'ב שעלו ארצה בשנות העשרים של המאה הקודמת, והצאצאים של שבעת אחיהן שהיגרו באותה העת לניו-יורק אינם מסוגלים עוד לקיים קשר המבוסס על מטען עצום של מורשת תרבותית משותפת וחיבה עמוקה. שני ענפי המשפחה היו לענף "אמריקאי" וענף "ישראלי". יש לתת לקהילות החיות משני עברי האוקיאנוס הזדמנויות וכלים לפיתוח מודעות ורגישות הדדיות, לשם העמקת הקשר ביניהן. לשם כך, אין מנוס מלהתמודד עם רמת הידע הנמוכה להחריד בישראל כאשר ליסודות התרבות האמריקאית הגבוהה – שאינה רק מוצרי צריכה להמונים, אלא גם מנגנוני היסוד הרעיוניים שכונו את הדגם הפוליטי והחברתי האמריקאי – ועם הבעייתיות הזוהה של חוסר הידע באמריקה בכל הנוגע לחיים ולחברה בישראל. נוכל להשתמש בתובנות שמוליד הדיאלוג בין שתי הקהילות כמנוף לשינוי רעיוני וחברתי וליצירת גישה חדשה ויוזמות חינוכיות בקנה-מידה גדול.

לדעתנו, יש למקד תחילה את תשומת-הלב בפער הרעיוני בין הצדדים, ההולך ומתרחב. נציג כאן חמישה הבדלי יסוד, שיוכלו לשמש נקודת מוצא להערכה קונסטרוקטיבית ולקשירת שיחה על המשותף והמפריד בינינו ועל הצורך בהידברות.

"שמשון המסכן"

ב-1968 עמד סגן הרמטכ"ל דאז, עזר וייצמן, לצאת לוושינגטון לשיחות רגישות מאין כמותן על עיסקת הפנטומים – נקודת מפנה היסטורית ביחסים בין שתי המדינות, לאחר השינוי החד במדיניות צרפת והטלת האמברגו על מכירת הנשק לישראל. "כיצד להציג את ישראל?", שאל וייצמן את ראש הממשלה דאז לוי אשכול, "כאומה נרדפת של פליטים הנאבקים על קיומם בסביבה עוינת ותלויים ברצונה הטוב של ארצות-הברית, או שמא כבעלת-ברית חסונה, חזקה, שאפשר לסמוך עליה כשותפה אסטרטגית?". בכל גירסה היתה מידה של אמת, וגם יתרון טאקטי. אשכול, כדרכו, נשען על היידיש מבית אבא: תן להם, אמר, את "שמשון דער נעבעכדיקער", שמשון המסכן. קשה למצוא ניסוח

סדר בסח באלים א"לוד, 1920: מזווית הראייה של ה"נעבעך" היהודים האמריקאים הם קבוצת מייעום

פוליטית"), ובו שורת המחץ: "מונולוג, יעני, one person talking to himself, דיאלוג: two people talking to themselves". המתבונן במתחים המתגלים בין יהודים אמריקאים לבין יהודים ישראלים בשאלות של דת (כרוגמת "מיהו יהודי") מגלה מהר מאוד, עד כמה האפיון הזה קולע.

ההסבר להבדל בתפישת הדת בין יהודי אמריקה ליהודי ישראל נעוץ בהשפעה הייחודית של הנצרות הפרוטסטנטית על תרבותה של ארצות-הברית. בראייה היסטורית, הפרוטסטנטים מילאו, ומוסיפים למלא, תפקיד מוביל בכינון זהותה של ארצות-הברית. בהכללה נרחבת, אחד ממאפייניה הבולטים של הנצרות הפרוטסטנטית גלום בנטייתה להציב את הפרט בעמדה של פרשן ופוסק, ולהעניק לו מידת חופש רבה בכואו לגבש את האמת הדתית שלו על סמך כתבי הקודש. בארצות קתוליות או מוסלמיות מובהקות, שהייררכיות דתיות מילאו בהן תפקיד מכריע בקביעת האמונה, פני הדברים הם שונים על-פי רוב.

ההבדל התרבותי העצום הנובע מכך יוצר בלבול מושגים וערכים יסודי ביותר, כאשר ישראלים ויהודים אמריקאים נדרשים לסוגיות הקשורות לדת. אפשר לומר בהסתייגות-מה, שכדי להבין את יהודי ארצות-הברית יש להתייחס אליהם כאילו עברו תהליך מסוים של "פרוטסטנטיזציה" תרבותית: הם חושבים במושגים של הפרט כפוסק(ת) בשאלת האמת הדתית שלו. בשילוב אירוני של המונחים הדיכוטומיים-לכאורה שהיו בשימוש בראשית המאה הקודמת (לפני שנתקענו עם הביטוי הבעייתי "חילוני"), ניתן לומר שהם "חופשיים" ו"דתיים" בעת ובעונה אחת.

יהודים ישראלים – גם החילונים ביותר שבהם – נוטים לחשוב על הדת במושגים של ידע ייחודי המצוי בחזקתה של

גם טובלים, פגיעים וזקוקים לעזרתכם". יהודי אמריקאי המבקר היום בישראל שומע מהישראלים שוב ושוב הבעות תודה על בואו. פתקים כחנניות במדרחוב בן-יהודה בירושלים מכריזים על הנחות מיוחדות לאורחים האמיצים. המסר הוא: "אנו זקוקים לחיבוקכם החם, כי אנחנו כאן לבר. אנו זקוקים לגילויי החיבה, משום שאנו טובלים (כפי שניסח זאת פרופ' אמנון רובינשטיין) מחדרת נטישה".

האתגר הראשון, אפוא, הוא לגרום לישראלים וליהודים האמריקאים להבין ששתי דרכי ההתבוננות והצגת הדברים הן אמת: גם כאן וגם שם, יש לשמשון עוצמה חסרת תקדים. עם זאת, חדרתו של ה"נעבעךדיקער" אינה חסרת יסוד והיא חלק מהלך-הרוח בשתי הקהילות. לכל אחד מהתפקידים טון דיבור משלו, המחייב תגובה מתאימה. מי שמתייחס לחרדות הישראליות רק מזווית הראייה של העוצמה היהודית-אמריקאית הפוליטית וההסברתית, והפרקטיקה הצבאית-בטחונית היא לו כספר חתום, מאבד את בני-שיחו הישראלים; ומי שמדבר כישראלי "עטור ניצחון" על החרדות היהודיות-אמריקאיות ודבק בסיסמאות הציוניות המסורתיות (שמקורן בהתנסות המרכז אירופית בראשית המאה) לא יידע להסביר את עצמו ליהודי ארצות-הברית.

ההבדל בתפישת הדת

יש בישראל מחתרת של חסידי שייקה אופיר המנות, שאנשיה יודעים לצטט בעל-פה את המערכון המהולל על המורה לאנגלית בכפר הערבי (שהשמעתו היום אולי כבר לא כל-כך "תקינה

הייררכיה, אשר יודעת כיצד לפרש וליישם אותה נכונה. יהודים אמריקאים מן הזרמים הלא-אורתודוקסיים מופתעים, כאשר הם נתקלים באינטלקטואלים ישראלים "חילונים למהדרין", הנוזפים בהם על כך שאינם "אותנטיים" דיים. ניכרת כאן פעולתו של דגם ארגון חברתי-רעיוני שונה מאוד מעולמם של האמריקאים, ואין תמה בכך: הרפורמציה הפרוטסטנטית פסחה כליל על רוב ארצות המוצא של העולים שהגיעו לישראל בדורות האחרונים. אחת התוצאות של מימוש הציונות היא יצירה ישראלית ייחודית של תרבות חילונית ששפתה עברית; תרבות שורשית, מלאת חיים ויצירה. בישראל זהות חילונית יכולה בהחלט להיות דרך יצירתית למימושה של זהות יהודית. באמריקה, לעומת זאת, האופציות החילוניות המובהקות כשלו בצדי הדרך. יהדות אמריקה לא הצליחה ליצור תופעה תרבותית נרחבת, מתחדשת וצומחת, שתהיה יהודית וחילונית "לעומק". במחצית הראשונה של המאה העשרים עדיין התקיימה בארצות-הברית תרבות חילונית עשירה בשפת היידיש, שהביאו איתם המהגרים ממזרח אירופה. הם לא הצליחו להנחיל לילדיהם את תרבותם (אם כי נשתייר בידם משהו מן הרדיקליזם החברתי שנלווה לה).

יש להודות, שהתרבות החילונית ה"כללית" בארצות-הברית היא בעלת כוח משיכה רב, ובמיטבה היא עשירה ועתירת ערכים. הזהות היהודית החילונית נסחפה אחריה, משום שנראה כי באמריקה קשה לענות על השאלה "למה לך להיות יהודי" (או "למה לך להיות יהודי דווקא") ללא מרכיב דתי מסוים. תהא אשר תהא רמת ההקפדה האישית במצוות, רבים מיהודי אמריקה יגדירו את זהותם במושגים דתיים; שהרי ללא זיקה דתית, מדוע יגבילו עצמם רק לזהות יהודית? ערכים רבים בתרבות החילונית האמריקאית מקנים לאדם כוח כיחיד: הוא יכול לחיות חיים מלאי משמעות בהסתמך על הכתוב במבוא להכרזת העצמאות של ארצות-הברית, במקום על אמירת "שמע ישראל".

הסתכלות במציאות היהודית באמריקה דרך משקפיים ישראליים חילוניים עשויה, אפוא, לעוות את התמונה. לא זו בלבד שחילונים ישראלים מתקשים להבין מי הם שותפיהם לדרך החילונית בקרב יהודי אמריקה; קשה אף להסביר במושגים הישראלים במה התחרות בין הזרמים ה"דתיים" בארצות-הברית שונה מן האנטי-קריקליזם של ה"חופשיים" בישראל.

כשאת אומרת "דת ומדינה" למה את מתכוונת?

למעשה, שני דגמים מהפכניים מתמודדים זה מול זה בכל הקשור להגדרת היחס הנאות בין דת למדינה. אחד מהם מזוהה עם ערכי המהפכה הצרפתית ועם עמדותיו המסורתיות של המחנה הרדיקלי באירופה, שאת תפישת היסוד שלו ניסח קארל מארקס במאמרו "תרומה לביקורת פילוסופיית הצדק של הג'ל": "הדת היא אנחתו של המדוכא, לבו של עולם חסר לב, נשמתם של תנאי חיים חסרי נשמה. היא אופיום להמונים". במהות הדברים, דגם רעיוני זה מציג את הדת כשלעצמה באור שלילי: כאיום על חירותם ועל זכויותיהם של בני-אנוש. ממש כמו סם ממכר, הדת מחייבת שישלטו בה ויגבילו את השפעתה; לטובת הכלל, על המדינה להיות חזקה ממנה.

מנגד, מנקודת הראות האמריקאית – המזוהה לעתים עם השקפתם של ה"אבות המייסדים" – לדת נודעת השפעה חשובה ביותר וחיובית על החברה. אלכסיס דה-טוקוויל, איש מדע-המדינה, היסטוריון ומדינאי צרפתי שהורגל לראות בכנסייה אויב מובהק של הרפובליקה, הופתע מגישתם של האמריקאים. דה-טוקוויל כתב בספרו "הדמוקרטיה באמריקה", שפורסם בשנות השלושים של המאה ה-19: "אצל האמריקנים אין הדת מתערבת במישרין בממשל החברה, ובכל זאת יש לראותה כראשונה בין

מוסדות המדינה שלהם, שכן אפילו אם אינה מקנה להם את טעמה של חירות, מסייעת היא במיוחד להשתמש בה. מנקודת ראות זו מעריכים האמריקנים עצמם את האמונות הדתיות. איני יודע אם כל האמריקנים מאמינים בדתם, כי מי יבחן לב וכליות? אולם בטוחני שהם מאמינים בנחיצותה לקיומם של המוסדות הרפובליקניים. אין לייחס דעה זאת למעמד מסוים של אזרחים או למפלגה כלשהי, אלא לאומה כולה, היא רווחת בכל החוגים" (אלכסיס דה-טוקוויל, "הדמוקרטיה באמריקה", תרגמו יוחנן טברסקי וישראל מרגלית, ירושלים, מוסד ביאליק 1970, עמ' 110-111).

הדרך שבה האמריקאים מסדירים את היחס בין דת למדינה מבוססת, אפוא, על נקודת מוצא המנוגדת באופן קוטבי לתפישה האירופית בדבר הצורך ב"הפרדת דת ומדינה". ה"כנסייה" היתה בעיני האבות המייסדים מונח שהתייחס בעיקר לביורוקרטיה ולהייררכיה של מוסד הדתי. יעדם היה להעמיק את השפעת

אחת התוצאות של מימוש הציונות היא יצירה ישראלית ייחודית של תרבות חילונית ששפתה עברית; תרבות שורשית, מלאת חיים ויצירה. בישראל זהות חילונית יכולה בהחלט להיות דרך יצירתית למימושה של זהות יהודית. באמריקה, לעומת זאת, האופציות החילוניות המובהקות כשלו בצדי הדרך. יהדות אמריקה לא הצליחה ליצור תופעה תרבותית נרחבת, מתחדשת וצומחת, שתהיה יהודית וחילונית "לעומק"

הדת על החברה, בכך שיותירו אותה כעניין חופשי ופתוח להכרעה אישית ויאפשרו לפולמוסים הדתיים הבלתי נמנעים להתנהל מחוץ למעגל ההשפעה של המדינה. לכן הם פעלו לניתוק ניהול החיים הדתיים מאחיותם של הפוליטיקאים, אנשי השלטון.

בשל סיבות מגוונות, בישראל קנה לו אחיזה דווקא הרגם המהפכני הצרפתי, והישראלים פשוט אינם מבינים את הרגם האמריקאי. באורח אירוני, כינון מוסדות דת בניהול ממלכתי במדינה היהודית יצר בפועל מימסד "כנסייתי" יהודי, כדרך שהאבות המייסדים האמריקאים תפשו אותו. לישראל יש הייררכיה לאומית של רבנים ראשיים ברמות שונות – ארצית, עירונית, יישובית, שכונתית – המקבילה בתפקידיה למבנה המינהלי של הזרמים הנוצריים.

ישראלים מתקשים אפוא להבין, שהפרדת ה"כנסייה" מן המדינה – וליתר דיוק, הרחקת המימסד הדתי מן השלטון – פועלת לטובת הדת. הם נדהמים לגלות שהחברה האמריקאית היא חברה דתית ביותר: 80% מתושבי ארצות-הברית השיבו בסקרים שהם מתפללים באורח קבע, 40% אמרו שהם קוראים את התנ"ך בקביעות, ויותר מ-45% אמרו שהם מתפללים בקביעות בבית-תפילה כלשהו. מנגד, המבנה הנוכחי של יחסי המימסד הדתי והשלטון בישראל מצטייר בעיני יהודים אמריקאים (וישראלים רבים) כהרה-אסון. משקפים רבים מביעים דאגה נוכח קווי השבר הדתיים המשטעים את הציבור היהודי-ישראלי כיום. המבוכה ובלבול הפרדיגמות באים לידי ביטוי ברור בנסיונם של היהודים האמריקאים לתמוך בישראלים השייכים לזרמים הלא-אורתודוקסיים ביהדות. כך, המרכז הישראלי לפלורליזם מיסודי של התנועה הרפורמית חותר לממש בישראל את סוג

ההסדרים שהמקבילה האמריקאית שלו, ה"Religious Action Center של התנועה הרפורמית בווינגטון, נלחם נגדם בארצות-הברית בחידוץ נפש. אנשי המרכז פנו לבית-המשפט העליון בישראל, כדי להשיג מימון ממשלתי למוסדות החינוך ולבתי-הכנסת של התנועה. לא ברור אם רפורמים ישראלים הפוגשים את עמיתיהם האמריקאים תופשים, שמה שהם מנסים להשיג בישראל ייחשב באמריקה להתנהגות ריאקציונרית ביותר ולפגיעה בעקרונות היסוד המקובלים בזירה האמריקאית (אפילו כשדובר בסיוע פדרלי לאבטחה במוסדות חינוך יהודיים קמה זעקה, בשל הפגיעה בעקרון ההפרדה בין מוסדות דת לבין השלטון).

זהות מתוך בחירה וזהות כגורל

אמריקאים מייחסים חשיבות רבה לזכותו של הפרט ליצור את זהותו שוב ושוב במהלך חייו. במידה רבה, זהותנו היא פונקציה של מה שאנו בוחרים להשקיע בו את עצמנו. דה-טוקוויל, אשף ההבחנות הדקות, זיהה עד כמה הוולונטריזם טבוע עמוק בתרבות האמריקאית. זהות-מרצון משבשת את הלכידות הדתית והאתנית, משום שהיא מחוללת לחצי-נגד המקשים על אכיפה דתית בקהילות מאמינים: הם אינם חייבים להישאר ככנסיה או בבית-כנסת, אם אלו חדלו למצוא חן בעיניהם. החברה האמריקאית מכירה ומוקירה את ההכרעה שהאמריקאים מקבלים כאשר הם עוזבים את הדת שלא סיפקה אותם ויוצאים לחפש אופציות רוחניות אחרות. פירוש הדבר הוא שכל דת מתחרה באופן חופשי בשוק הרעיונות. אך הוולונטריזם תורם רבות גם ללכידות הקבוצה: למשתתף-מרצון, שבחירתו היא בחירה חופשית, יש תחושה חזקה של שייכות לזהותו הדתית.

בישראל, כמו בחלק ניכר מארצות העולם, זהות היא במידה רבה עניין של גורל, ולא של בחירה. השפעתה של הזהות הדתית הנתפשת כעין "גורל" הפוכה מזו של הוולונטריזם בחיי הדת. היא מחזקת את הלכידות, כי אין אופציה פשוטה של עזיבה, והזהות היהודית נעשית סממן קבוע — אם כי לעתים ריק מתוכן — של החיים. בה-כבעת, מעבר למגזר צר יחסית של החברה היהודית, תחושת הבעלות וההשקעה האישית בזהות היהודית הדתית היא חלשה לעתים, או אף אינה קיימת. הדבר חל במידת-מה אף על הדתיים האורתודוקסים, שהרבנים שלהם הם למעשה פקידים מדינה.

סוגיה זו מקשה על ההידברות. פוליטיקאים ורבנים בישראל חושבים שבניסיון לקבוע "מיהו יהודי" הם נותנים ביטוי למציאות היהודית, כפי שהם מבינים אותה. הם מחפשים תשובות עתיקות יומין לשאלה, על מי נגזר להיות יהודי. זאת, בעוד בעיני יהודים אמריקאים חוק אזורי, המתיימר לקבוע את זהותו של הפרט, אינו לגיטימי מלכתחילה מבחינה תיאורטית ואינו ישים מבחינה מעשית.

שאלת הקורבן והמחיר בזהות היהודית

יהודים אמריקאים נמנים ברובם המכריע עם אלה מבני ארצם שעולם המושגים של לחימה בשדה הקרב, מחיר דמים וקורבן במערכה זו להם ולהתנסותם האישית. בסצינת הפתיחה של הסרט "להציל את טוראי ריאן", שפילברג — גאון אמיתי בתיאור החוויה האמריקאית — מציג גבר מזדקן הצועד בנחישות ובמרץ בבית-קברות לחיילים אמריקאים בנורמנדי. המתבונן בסצינה בקפידה יבחין שהאיש הזקן צועד לבדו; בני משפחתו הולכים במרחק-מה מאחוריו. כאן, בזעיר אנפין, גלומה הבעיה האמריקאית בכל הקשור להקרבה למען המולדת: אמריקאי המייצג דור שלם נותר,

למעשה, לכרו בהתמודדות עם האבדות.

מאז תום מלחמת העולם השנייה התברכו יהודי ארצות-הברית, כשאר האמריקאים, בשנים ארוכות — כמעט שלושה דורות — שבהן לא נזדקקה הרפובליקה לגיוס מלא של כל הכשירים לשרת. צבא מקצועי המבוסס על שירות בשכר הוא שמנהל כיום את המלחמה בטרור ואת המערכה בעיראק, ומספר האבדות — על אף הצער והכאב — קטן יחסית לממדי האוכלוסייה האמריקאית. כתוצאה מכך, אין בתודעתם התרבותית של יהודי ארצות-הברית מרכיב ניכר של הקרבה אישית, המבצר את זהותם כאמריקאים או כיהודים. יהודים אמריקאים נוטים אפוא לחפש הכרעה אישית — ובכלל זה, גם תפישה של יהדות — שתענה על הצורך במציאת מסגרת מושכת, משמחת לב ואופטימית.

מנגד, לטוב ולרע, סוגיות של אובדן, קורבן ומאבק מוטמעות עמוק בזהות היהודית הישראלית. מטבע הדברים, ישראל — הנתונה במצב של מלחמה כמעט מתמדת — רתמה, עוד בשנים שלפני הקמתה, את עיקר משאביה למאבק הקיומי. יהודים אמריקאים מתקשים להבין את השפעתה של מציאות זו על הזהות היהודית הישראלית. אם הם בני פחות מ-80, קרוב לוודאי אין כל חוויה בהתנסותם האישית שתיתן להם אחיזה רגשית באשר למהות האובדן והקורבן האישי, ומקומם בזהות הישראלית. כשיהודים משני עברי האוקיאנוס האטלנטי נפגשים, נושא זה כמעט אינו עולה. ישראלים רואים בו עניין אישי ואינטימי מאוד. לרובם יש זיקה כואבת ליום הזיכרון לחללי צה"ל — ולקורבנות הטרור: כמעט כולם יוכלו, אם תדחק בהם, להזכיר שם, להעלות בזיכרון פנים של ידיו, של עמית, של קרוב, של שכן. תחושה זו מחלחלת ברבדים כה עמוקים של החברה הישראלית, עד כי אין זה מסוג הדברים שיעלו בשיחה עם אנשים הנמצאים מחוץ לחוג הידידים הקרוב. כאשר ליהודים האמריקאים, מושגים אלה פשוט "אינם נמצאים על מסך הרדאר" שלהם. ישראלי, שיחפש רגשי אשם אצל היהודי האמריקאי, מתוך הנחה שהוא מודע לתחושה ש"אנו נותנים את הדם ואילו הם נותנים רק את הכסף", יפתע לגלות העדר מוחלט שלהם וחוסר הבנה באשר לציפייה שירגיש כך.

רק אם נפתח בידעין רגישות ומודעות אינטלקטואלית להבדלים שמנינו, נוכל להקנות לדורות הבאים את הכלים הנחוצים לתפקודם כאזרחי הקהילה היהודית הגלובלית. השיח הפנים-ישראלי בשאלות כמו "נטילת סיכונים למען השלום", הסירוב לשרת בשטחים ובניית גדר ההפרדה מתנהל בין אנשים שמאחדת אותם הבנה בסיסית, כי ייתכן שיידרשו לשלם את מלוא המחיר — במושגים אישיים ומיידים — אם ייטעו בהערכתיהם. לעומת זאת, הדיונים באמריקה בנושאים כמו סמיכת נשים והומוסקסואלים לרבנות, נישואים חד-מיניים — וכן תרמיתה של ישראל באמצעי התקשורת האמריקאיים — מתנהלים בין אנשים שיש ביניהם הבנה אינטואיטיבית, המבוססת על הנחות היסוד התרבותיות שלהם כבני המורשת היהודית-אמריקאית, שלפיה היהדות — והמדינה היהודית — צריכות להיות ערכיות ואטרקטיביות עבור הבאים בשעריהן, כחלק משוק הרעיונות החופשי של העולם היהודי האמריקאי.

שני סוגי הדיון היהודיים האלו, השונים בדרגמי היסוד שלהם, הולכים ונעשים זרים וסתומים זה לזה. האתגר שחובה להתמודד איתו הוא לעשות את השיח הישראלי ואת השיח היהודי-אמריקאי מובנים זה לזה. גם אם איננו צריכים להיתפס לגישה האפוקליפטית בנוגע לעתיד העם היהודי (אסכולת ה"אוי וויי" להסתעפויותיה), יש בכל זאת מקום להזכיר את האמירה שהשמיע בשעתו המהפכן האמריקאי בנג'מין פרנקלין בעת חתימתה של מגילת העצמאות האמריקאית: "או שנהיה תלויים זה בזה, או שבוודאי נהיה תלויים זה לצד זה".